

RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞINDA TELİF HAKLARI VE KOMŞU HAKLARIN KORUNMASI

Yrd.Doç.Dr.Jale SARMAŞIK
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İletişim Fakültesi

İletişim teknolojisinin baş döndürücü bir hızla gelişimi, özellikle uydu yayıncılığının gerçekleşmesi, bir yandan telif haklarının diğer yandan komşu hakların korunması konusunu daha karmaşık bir hale sokmuştur.

Telif hakları, kişinin yarattığı fikir eserlerinin o kişiye ait olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Edebi ve sanatsal eserlerin yaratıcıları, eserlerinin izinsiz kullanılmasına karşı korunmaya ve aynı zamanda eserlerinin toplum tarafından kullanılmasından elde edilen kazançlardan pay almaya hak kazanırlar.

Eser sahibinin eseri üzerindeki hakkının mülkiyet hakkı gibi, Devletin önce var olduğu, temel hak ve özgürlüklerin kaynağı olan Tabii Hukuktan doğduğu kabul edilmektedir (N.AYİTER, 1981, 13).

Nitekim, Birleşmiş Milletler Belgelerinde Telif haklarının korunması gerekli bir hak olduğu belirtilmektedir. **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi**'nin 27 nci maddesinin birinci fıkrasında, "*Herkesin, topluluğun kültürel yaşamına özgürce katılma ve sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak yararlarını paylaşma hakkına sahiptir.*" ifadesi ile fikir ve sanat eserlerinin evrenselliği ve bunlardan yararlanmanın bir hak olduğu vurgulanmış, 2 nci fıkrasındaki "*Herkesin yaratıcısı olduğu bilim, yayın ve sanat ürünlerinden doğan manevi ve maddi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır*" ifadesi ile de kişinin yarattığı fikir ürünlerinin korunmasını bir hak olarak kabul etmiştir.

Diğer yandan, **Uluslararası, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hak-**

lar Sözleşmesi'nin 15 inci maddesinde, herkese; kültürel yaşama katılma, bilimin gelişme ve uygulanmasının sağladığı olanaklardan yararlanma, sahibi olduğu bilimsel, yazınsal ve sanatsal ürünlerinden doğan manevi ve maddi çıkarlarının korunması hakkı tanınmaktadır (M. Sencer, 1988, 52).

Adı geçen maddede ayrıca, sözleşmeye taraf Devletler, bilimsel araştırma ve yaratıcı etkinlikler için kaçınılmaz olan özgürlüğe saygı göstermek, bilim ve kültürün korunması, geliştirilmesi için gerekli olan önlemleri almakla yükümlendirilmiştir.

Telif haklarının korunması, bütün sanatsal ve edebi etkinlikleri kapsarken **komşu haklar** icracı sanatçılar ile kayıt yapımcıları ve yayın kuruluşlarının korunmasını kapsar. Radyo ve televizyon yayıncılığının gelişimi özellikle komşu hakların korunmasına ilişkin sorunlar artırmıştır (T.J. Powell, 1985, 46).

Ulusal sınırların ötesinde de yayılma özellikleri olan fikri ve sanat eserlerinin, tekniğin ilerlemesi ile yayılma hızının artması, ülke sınırları ile çevrili bir korumanın yetersizliğini ortaya çıkarmıştır (N. AYİTER, 1981, 24). Böylece, hukuki düzenlemelerde değişiklik zorunluluğu doğmuştur.

Ulusal sınırları aşan bir korumanın gerekliliğinin ortaya çıkması sonucu gelişmiş kültür düzeyindeki ülkeler, aralarında yaptıkları ikili anlaşmalarla telif haklarını "karşılıklılık" esasına dayanarak her iki ülkede de korumaya almışlardır. Ancak, aynı düzeyde gelişim göstermemiş ülkeler, diğer ülkelerin fikri ürünlerinden bir süre daha serbestçe yararlanabilmek için uluslararası alanda bir taahhüde girmekten kaçınmışlardır. İki taraflı anlaşmaların yeterli bir koruma sağlayamayacaklarının anlaşılması üzerine milletlerarası çok taraflı sözleşmeler hazırlamak için çeşitli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Ş,N,EREL, 1988,17).

ULUSLARARASI BELGELERDE TELİF HAKLARI

Uluslararası alanda telif haklarının korunmasına ilişkin ilk sözleşme, İsviçre'nin Bern şehrinde 10 devletin katılımıyla imzalanan 1886 tarihli **Edebi ve Artistik Eserlerinin Korunmasına Dair Bern Sözleşmesi** dir (N. Ş. EREL, 1988, 18).

Fikir ve sanat eserlerinin sahiplerini uluslararası bir güvenceye kavuşturmak için Avrupa kıtası devletleri tarafından gösterilen çabalar sonucu

1886 yılında Bern şehrinde toplanan konferans sonunda imzalanan bu sözleşme 5 Aralık 1887 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme daha sonra birçok değişikliğe uğramış ve daha birçok devlet bu sözleşmeye katılmıştır (İ. Öztrak, 1977, 7-8).

Sözleşmenin 1 inci maddesinde eser sahiplerinin edebi ve sanatsal eserleri üzerindeki haklarının korunması için sözleşmeye imza atan devletler tarafından bir Birlik kurulduğu belirtildikten sonra, 2 nci maddenin 1 inci fıkrasında nelerin "edebi ve sanatsal eser" tanımına girebileceğini uzun uzadıya sayılmakta ve "... gibi, ifade şekli veya tarzı ne olursa olsun edebi, ilmi, artistik alandaki bütün mahsülleri içine alır" diyerek de bu listenin sınırlayıcı olmadığını göstermektedir.

Ayrıca 2 nci madde, sinematografiye benzer çalışmaları da içermektedir. Basının bilgilenmesiyle ilgili çeşitli olayları ya da haber kapsamında uygulanan bir koruma dan söz edilmemiş, kamuya ulaştırılacak benzeri nitelikteki çalışmaların koşulları belirlenmiştir. Madde de sözü edilen çalışmaların, basın, yayın ve kablo vasıtasıyla iletişimi, yeniden iletimi konuları ile ilgili koşullar Birlik üyelerine bırakılmıştır.

Türkiye'nin 26 Haziran 1948 tarihinde katıldığı Bern Sözleşmesi'ne Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Amerika devletleri ve o zamanki S.S.C.B. Avrupa fikir ve sanat hukuku prensiplerine uymayan hukuk sistemleri nedeniyle katılmamışlardır (N.Ayiter, 1981, 26).

Edebi ve artistik eserlerin sahipleri, eserlerinin radyo ile yayımına veya telsiz olarak işaret, ses yahut resim nakline yarayan bir vasıta ile umuma nakline; radyo ile yayımlanan eserin kablolu ya da kablosuz yayımına hoparlör yada benzeri herhangi bir araçla ve işaret, ses yahut görüntülerin nakline izin vermek veya vermemek hakkına sahiptirler (Söz. Md. 11).

Bern Sözleşmesi, üye devletler için tek düze kurallar koymaktan çok, bir yandan nelerin edebi ve artistik eser olduğunu saymakta, diğer yandan eser sahiplerinin haklarını gerek kendi ülkelerinde, gerek üye ülkelerde etkili bir biçimde koruma altına almaktadır.

Daha sonra Bern Sözleşmesinin 20 nci maddesinde yapılan değişikliklerle sözleşmeyi imzalayan ülkeler aralarında sözleşmeye ters düşmeyecek özel anlaşmalar yapma hakkını almışlardır. Anlaşmanın 1 inci maddesinde bu konuda kesin sınırlamalar konmuştur. Şöyle ki, " Bu anlaşmaya imza at-

mış bir ülkenin kontrolündeki yayın kuruluşu, yapımcısı olduğu TV filmlerin diğer ülkelerde suistimali söz konusu olduğu zaman müdahale hakkına sahiptir".

Sözleşme, 1896 da Paris'te, eserlerin mekanik ve sinematografik yollardan çoğaltılmasını kapsayacak şekilde 1908 de Berlin'de, eser sahibinin kişilik haklarına milletlerarası bir geçerlik sağlamak ve eserin radyo yayınlarına karşı korunması amaçları ile 1928 de Roma'da, fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakların bazı sınırlamalarını kaldırmak amacı ile Brüksel'de; film ve televizyon ile ilgili bazı sorunları çözümlenmek amacı ile Stockholm'de ve 1971 yılında Paris'te olmak üzere altı kez değişikliğe uğramıştır.

11 Temmuz 1967 de toplanan Stockholm konferansında Birlik üyeleri, **Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü** (OMPI) adını taşıyan bir örgüt kurmuşlardır. "Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü"nü kuran Stockholm Sözleşmesi'nde (Bkz., R.G., T. 19.11. 1975, Sy. 15417) örgütün amacı, üye devletlerin ortaklaşa çabaları ve gerekirse diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisinde bütün dünyada fikri mülkiyetin korunmasını geliştirmek ve mevcut diğer birlikler arasında idari işbirliğini sağlamak olarak belirtilmektedir.

Böylece, üye devletlere evrensel nitelikteki kültürün korunmasını sağlamak amacını gerçekleştirmek üzere, milli mevzuatların birleştirilmesini sağlamak, fikri mülkiyetin korunmasını geliştirmeye yönelik bütün faaliyetleri teşvik etmek, bu konularda teknik ve hukuki yardım isteyen devletlere yardımcı olmak gibi görevler yüklenmektedir (D. Yarsuvat, 1984, 31).

Avrupa devletlerinin aralarında yaptıkları sözleşmelere karşılık Amerika kıtasındaki devletler de, fikir ve sanat eseri sahiplerini karşılıklı olarak güvence altına almak amacıyla aralarında çeşitli sözleşmeler yapmışlardır.

Örneğin, 1889 **Montevideo Sözleşmesi**, fotoğraf eserleri ve fotoğraf tekniğine benzer bir usulle elde edilmiş olan eserler de dahil olmak üzere, "edebi ve sanatsal eserler" teriminden "... herhangi bir baskı veya çoğaltma yöntemiyle yayınlanabilecek nitelikteki edebi ve sanatsal eserler" in anlaşılması gerektiğini kabul etmiştir. Aynı şekilde, 1902 tarihli **Mexico City Telif Hakları Sözleşmesi**nde "herhangi bir baskı ve çoğaltma yöntemiyle yayınlanabilir" tanımı kabul edilmiştir. 1910 tarihli **Buenos Aires Telif Hakları Sözleşmesi** bu ifadede küçük bir değişiklik yapmış, "... sonuç olarak herhangi bir baskı ve çoğaltma yöntemiyle yayınlanabilen bütün ürünler" ifadesini kullanmıştır. Aynı şekilde, 1911 **Caracas Telif Hakları Sözleşmesi** de, ede-

bi ve sanatsal eserleri şöyle tanımlar, "Herhangi bir baskı ve çoğaltma yöntemiyle çoğaltılabilecek nitelikteki tüm edebi ve sanatsal ürünler". 1928 **Havana Telif Hakları Sözleşmesi** şu ifadeleri içermektedir. "edebi ve sanatsal çalışmalar" ve "fotoğraf ve sinema çalışmaları veya ses çoğaltılması için dizayn edilmiş mekanik araçlarla herhangi bir şekilde çoğaltılabilen", "... herhangi bir çoğaltma ve baskı yöntemiyle basılabilen (yayınlanabilen) bütün ürünler" (J. T. Powel, 1985 , 45-46).

Görülüyor ki, tarihi gelişim içinde telif hakları konusundaki korumaya alınacak eserlerde aranan nitelikler teknolojik ilerleme ile ayrılmaz bir biçimde bağlantılı olarak gelişme göstermiştir.

1946 da yapılan **Washington Telif Hakları Sözleşmesi** ise, yukarıda sözü edilen tüm Amerika kıtasındaki devletler tarafından yapılan sözleşmeleri yürürlükten kaldırmıştır. Bu son Sözleşme, telif haklarının korunmasını şu şekilde genişletmiştir. "konuşmaların, derslerin, konferansların, ve benzer nitelikteki konuşmaların kayıtlı formları ve fotoğraf ile sinema çalışmaları" ve kısaca "çoğaltılabilir ve yayınlanabilir nitelikteki herhangi bir edebi, bilimsel veya sanatsal çalışma".

Nihayet, fikir hukuku açısından Amerika kıtası devletleriyle Avrupa devletleri arasındaki farklılıkların uzlaştırılması ve fikir ve sanat eserlerini kıtalararası korumaya kavuşturmak amacıyla UNESCO'nun önceliğinde Cenevre'de toplanan konferans sonucu **Telif Hakları Evrensel Sözleşmesi** imzalanmıştır (Ş.N. Erel, 1988, 19).

Telif Hakları Evrensel Sözleşmesi, 1952 yılında imzalanmış, 1955 yılında yürürlüğe girmiştir. 1971 yılında gözden geçirilen Sözleşmeyi A.B.D. de imzalamıştır.

Sözleşmeyi imzalayan devletler;

- Tüm ülkelerde edebi, bilimsel ve artistik çalışmaların telif hakkının korunmasını güvence altına alacak şekilde hareket edecekler,

- Dünyadaki tüm uluslara uygun telif hakkı koruma sistemi konusunda emin olacaklar, buna ek olarak yürürlükte olan uluslararası düzenlemelere zarar vermeden kişisel hakları güvence altına alacaklar ve edebiyatın, bilimin ve sanatın gelişmesini teşvik edecekler,

- Fikir ürünlerinin daha geniş dağıtımını kolaylaştıracak benzeri bir evrensel telif hakkı sistemini kabul edecek ve uluslararası anlayışı geliştireceklerdir.

Sözleşme'nin 1 inci maddesinde, imza koyan devletlere "yazı türünde, müzikal, dramatik ve sinematografik çalışmalar dahil edebi ve artistik çalışmalarda yazarları ve diğerlerinin haklarının yeterli ve etkin bir biçimde korunmasını sağlamak" yükümlülüğü getirilmiştir.

KOMŞU HAKLAR

Radyo ve televizyon hizmetlerinin hızlı gelişimi ve fikir ürünlerini etkisi altına alması, fikir hukuku açısından matbaanın keşfine benzer değer taşımaktadır. Fikir ürünlerinin geniş bir uygulama alanı bulması özellikle, kurulmasına gayret edilen hukuk düzeni dışında kalan çeşitli konularda mevzuat eksikliğini ortaya çıkarmıştır. Böylece, hissedilen mevzuat eksikliği, uluslararası hukuk alanında, fikir haklarına komşu haklar adı altında hukuki korumadan faydalanması gerekli bulunan hak gruplarının tespit edilmesine neden olmuştur (A. Beşiroğlu, 1967, 934).

Fikir ürünlerinin korunması konusunda, fikir hukuku alanında çeşitli sorunların ortaya çıkması, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra komşu haklar üzerinde düşünülmesine neden olmuştur. 1926 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), icracı sanatçıların hukuki durumlarını incelemiş ve kanuni hükümlerin yetersizliğini tespit etmiştir. Daha sonra, 1948 yılında Brüksel'de toplanan uluslararası konferansta, komşu haklar sayılan icra eden sanatçıların, kayıt yapımcıların ve yayın kuruluşlarının haklarının birbirine çok yakın olduğu görülerek, bunların beraberce korunmasına yönelik düzenlemelerin yapılması uygun görülmüştür (A. Beşiroğlu, 1967, 934).

Komşu hakları ile ilgili ilk belge, 1958 **Televizyon Filmleri Aracılığıyla Program Değişimlerine Dair Avrupa Sözleşmesi**'dir. Sözleşmenin giriş bölümünde, Avrupa kültür ve ekonomik birliğinin çıkarlarının önemi gözönüne alınarak Avrupa Konseyi üyeleri arasında mümkün olduğunca televizyon filmleri aracılığıyla program değişimi, TV filmlerin kanuni yapısına ve bu tür filmlere verilen izinlerden doğan haklara bağlı olarak ulusal kanunların farklı anlaşmalara müsaade edilmesi, bu durumdan doğan güçlüklerin çözümlenmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir (J. T. Powel, 1985, 47).

Avrupa Konseyi'nin Komşu Hakları ile ilgili ikinci belgesi ise, 22 Ha-

ziran 1960 tarihinde Strasburg'da imzalanan **Televizyon Yayınlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi** (Bkz., R.G., T. 8., 1975, Sy. 15320) dir. Sözleşmenin amacı, giriş bölümünde "... Müzik, dramatik icra ve benzeri programların düzenleyicileri ve spor olayları organizatörleri, programların özel olarak izlenmesinden başka amaçlarla kullanılmaması şartıyla diğer ülkelere yayınlanmasına muvafakat ettikleri halde, televizyon kuruluşlarının çoğunluğun kendi yayınlarının tekrarlanmasını, tesbitini yada umuma arzını önlemeye muktedir bulunmaması nedeniyle söz konusu program değişiminin engellendiği..." dikkate alınarak, "... halen incelenmekte olan "Komşu Haklar"a ilişkin Evrensel Sözleşme gerçekleşinceye kadar yalnız televizyon yayınlarına inhisar eden mahdut süreli, bölgesel bir anlaşma akdinin uygun olacağı..." düşünülerek, Avrupa ülkeleri arasında televizyon programları değişimini gerçekleştirecek bazı temel kuralların tesbiti olarak belirtilmektedir.

Sözleşme'nin 1 inci maddesinde, sözleşmeye taraf olan bir devletin ülkesinde ve onun kanunlarına tabi olan veya böyle bir ülkeden yayında bulunan yayın kuruluşlarının yaptıkları televizyon yayınları konusunda imzacı devletlere, yayınların tekrarlanmasına, kablo ile dağıtımına, yayınların işaret, ses ve görüntü nakline yarayan herhangi bir araçla umuma ulaştırılmasına, yayınların tesbitine, fotoğraflarının alınmasına ve bu gibi tesbitlerin çoğaltulmasına, izin verme ya da bunu yasaklama hakkını vermektedir.

Ancak, yayın kuruluşlarının, müzik, sahne sanatları veya spor karşılaşmalarının özel bir amaçla gösterimi söz konusu olduğu durumlarda yayınları sınırlama yetkileri bulunmamaktadır.

Sözleşme'nin 2 inci maddesinde ise, öngörülen bu korumanın süresinin, sözleşmeye taraf bir ülkede yapılan ilk yayım yılını izleyen onuncu takvim yılı sonuna kadar olduğu belirtilmektedir.

Komşu haklara ilişkin, Uluslararası alanda önemli bir anlaşma da 26 Ekim 1961 tarihinde Roma'da imzalanarak 18 Mayıs 1964 tarihinde yürürlüğe giren **Roma Sözleşmesi** olarak bilinen **Yorumlayan ve İcracı Sanatçılar, Plak Yapımcıları ve Radyo Kuruluşlarının Korunmasına Dair Uluslararası Konvansiyon** dur. Roma Sözleşmesi'nde yorumlayan ve icracı sanatçıların, plak yapımcılarının ve radyo yayın kuruluşlarının kendi ürünleri üzerindeki hakları korunma altına alınmaktadır (Ş.N.EREL, 1988, 20).

9.5.1960 tarihinde, komşu hakların tamamını kapsayacak bir tasarı hazırlamak üzere La Haye'de toplanan eksperler komitesinin hazırladığı ta-

sarı üzerinde görüşmek üzere Roma'da toplanan konferansa çağrılan 39 devletten, 18 inin 26.10. 1961 tarihinde imzaladığı Sözleşme, 18.5.1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir (A.Beşiroğlu, 1967, 934).

İcracı sanatçı ve fonogram üreticilerinin, radyo ve televizyon yayınlarının tanımlarının verilmiş olduğu Sözleşme'nin 3 üncü maddesinde icracı sanatçı, aktör, şarkıcı, müzisyen, dansöz, temsil veren, şarkı söyleyen, şiir okuyan ve bunun gibi edebi ve artistik eserleri icra eden diğer kişiler olarak tarif edilmektedir. Yine aynı maddede, fonogram, özellikle icra sonucu meydana gelen seslerin ve diğer melodilerin tespit edilmesi olarak ifade edilmektedir ve bu gibi sesleri kayıt eden kişiler de fonogram yapımcısı olarak belirtilmektedir (D. Yarsuvat, 1984, 30).

Sözleşmenin 7 nci maddesinin 1 inci fıkrasında, yorumlayan veya icra eden sanatçıların lehine öngörülen korumanın hangi koşullarda söz konusu olacağı belirtilmektedir. Şöyle ki, yorumlayan veya icra eden sanatçılara, kendi icralarının; izinleri olmaksızın radyo ile yayınlanması ve umuma arzı, tespit edilmemiş olan icralarının izinleri olmaksızın tespiti, tespit edilmiş olan icralarının izinleri olmadan çoğaltılması, çoğaltmanın izin vermiş oldukları amaçların dışında başka bir amaçla yapılması söz konusu olduğunda korunma sağlanmakta ve bu yayınları engelleme olanağı tanınmaktadır.

Diğer yandan, bu sözleşme ile teminat altına alınan koruma hükümlerine, özel bir kullanmanın söz konusu olması, aktüel bir olayın açıklanması nedeniyle küçük bölümlerinin kullanılması, bir radyo kuruluşu tarafından kendi vasıtalarıyla ve kendi yayınları için geçici tespitin yapılması, eğitim veya ilmi araştırmalar amacıyla kullanılması hallerinde istisnalar getirilebileceği öngörülmüştür (Bkz. Md.15).

Yorumlayan ve icra eden sanatçılara, yukarıda sözü edilen korunma hakkı, yapımcılara ve yayın kuruluşlarına da tanınmıştır (Söz., Md. 10 ve13).

Yayın kuruluşlarına yayınlarının yeniden yayınlanmasını veya bunların kayıt edilmesini yasaklama veya izin verme hakkı da verilmiştir. Ancak, Sözleşmeye taraf olan ülkenin ulusal mevzuatlarında, özel kullanım, günlük olayların bildirilmesi ve bilimsel araştırmalar için kısa alıntılar yapılabilmesine olanak veren istisnaları sağlamak amacıyla düzenlemeler yapılabileceklerdir (Söz. Md. 13 ve 15).

Roma Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra, 1974 yılında 22

Haziran 1960 tarihinde Strasbourg'da imzalanan **Televizyon Yayınlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'** nde değişiklik yapılmıştır. Televizyon Yayınlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi Protokolü (R.G. T. 8.10. 1975, Sy. 15381) ile yapılan değişikliklere göre, 1 Ocak 1985 tarihinden geçerli olmak üzere, Roma Sözleşmesi'ne üye olmayan devletler bu Sözleşmeye kabul edilmeyeceklerdir.

Bu konudaki bir başka sözleşme de, 29 Ekim 1971 tarihinde 32 devletin katılımıyla Cenevre'de imzalanan **Cenevre Sözleşmesi'**dir (N. Ayiter, 1981, 27). Sözleşme, yetkisiz kopyalama ve buna bağlı olarak yazarların, sanatçıların ve fonogram yapımcılarının çıkarları ve ses kayıt alanındaki olumsuz etkilerini konu almaktadır. Diğer sözleşmeler gibi, bu sözleşme de mevcut olan ulusal kanun veya uluslararası sözleşmelerde ortak olan hakların korunmasını sağlamaktadır (J. T. Powel, 1985, 48).

Nihayet, program taşıyıcı sinyallerin dağıtımı için uydu kullanılmasının yaygınlaşması üzerine de uluslararası bir kontrol sisteminin kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu gereklilik, 6-12 Mayıs 1974 tarihleri arasında Brüksel'de yapılan uluslararası toplantı sonunda **Uydu ile İletilen Program Taşıyıcı Sinyallerin Dağıtımına İlişkin Sözleşme'** yi doğurmuştur.

Bu sözleşmenin giriş kısmında uydu iletişiminin büyümesi ifade edilmekte ve uydu aracılığıyla yetkisiz program dağıtılmasını engelleyecek hiç bir sistem olmaması ve uluslararası bir kontrol sistemi kurulması gerekliliği, Roma Sözleşmesi'nde değinildiği gibi ele alınmıştır.

Sözleşmeyi imzalayan devletler, uydu ile yayımlanan ya da uyduya yollanan kendisine yönelmemiş program taşıyıcı sinyallerin, kendi toprakları üzerinde ya da kendi topraklarından bir dağıtıcı ile dağıtımını önleyecek yeterli önlemleri almakla yükümlendirilmiştir.

Ancak, 3 üncü maddenin belirttiğine göre, sözleşme özellikle doğrudan uydu yayınlarını kapsam dışında bırakarak, uydu iletişiminin program dağıtma fonksiyonuna uygulanmaktadır (Söz. Md.3).

Sözleşmenin 4 üncü maddesinde ise, 2 inci maddede öngörülen bu yükümlülüğün yerine getirilmesinin istenemeyeceği durumlar belirtilmiştir. Şöyle ki, bir dağıtıcının kendisine yönelmemiş sinyalleri kendi topraklarında dağıtması halinde eğer bu sinyal,

"... İletilen sinyalin taşıdığı günlük olaylarla ilgili haberlerden oluşan program, haber verme amacının haklı göstereceği oranda kısa bölümler kapsamakta ise,

... İletilen sinyalin taşıdığı program, haber verme amacının haklı göstereceği ve uygulama ilkelerine uygun olduğu hallerde, iktibas gibi kısa bölümler taşımakta ise,

... Sözü edilen topraklar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun yerleşmiş uygulamasına uygun şekilde gelişmekte olan bir ülke olarak kabul edilen bir akit devlet toprağı olması halinde, yayınlanan sinyalin taşıdığı programın dağıtımı, yalnızca yetişkin eğitimi çerçevesinde öğrenimini de kapsayan öğretim amacı ya da bilimsel araştırma niteliğinde ise..." imzacı devletlerden bu yayınları engelleyecek önlemleri alması istenemeyecektir.

Telif hakları, komşu haklar ve 1982 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararlarında bulunan uydu iletişimi ile ilgili prensipler Uluslararası Doğrudan Televizyon Yayıncılığı İçin Yapay Dünya Uydularının Kullanımına İlişkin Prensipler'de yer almaktadır. İkili veya çok taraflı sözleşmeleri teşvik eden bu kararda; telif ve komşu hakların korunması için devletlerin işbirliği yapmaları gerektiği, bu tür işbirliklerinde gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarına özel bir önem verilmesi gerektiği, bu ülkelerin ulusal kalkınmalarını hızlandırmak için doğrudan televizyon yayınlarının kullanımına önem verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (J. T. Powel, 1985, 49).

SONUÇ:

Bir fikir ve sanat eseri üzerinde, eseri yaratanın sahip olduğu **telif hakları** ve yorumlayan sanatçılar ile yapımcı ve yayıncı kuruluşların korunmasını kapsayan **komşu haklar**, önceleri ulusal sınırlar içinde çıkartılan kanunlar ile koruma altına alınmıştır.

Telif haklarının korunması, uluslararası ilişkiler, iletişim araçlarının hızlı gelişimi aslında evrensel nitelikte olan fikir ürünlerinin yabancılar tarafından istismarını önleyememiştir.

Teknolojik gelişme ile sıkı bir bağ içinde olan bu haklar ulusal sınırlar içinde yapılan hukuki düzenlemelerle korunmaya çalışılmışsa da ulusal sınırları aşan bir korumanın gerekliliği zaman içinde kendini göstermiştir. Böylece, ülkeler aralarında ikili sözleşmelerle "karşılıklık" esasına dayalı

narak bu hakları koruma altına almaya çalışmışlardır.

İletişim teknolojisinin gelişimine paralel olarak, özellikle uydu aracılığıyla iletişimin gerçekleşmesiyle çıkan problemler uluslararası alanda yeni düzenlemeler yapılmasına yol açmıştır. Uluslararası alanda yapılan düzenlemelerde toplumun bilgi edinme hakkı ile kişi olarak eser yaratıcısının hakları arasında denge bulmaya çalışılmıştır.

Telif haklarının korunması konusundaki ilk düzenleme olan ve en son 1971 yılında gözden geçirilen ve yenilenen Bern Sözleşmesi 1886 yılında imzalanmış, komşu haklarının uluslararası alanda korunmasında önemli rol oynayan hükümler ise 1961 yılında Roma Sözleşmesi ile fikir haklarını tamamlayıcı bir unsuru niteliğini kazanmıştır.

Yukarıda adı geçen, uluslararası sözleşmelere imza atan üye devletler, ulusal yasalarını da bunlara göre düzenlemekle yükümlendirilmiştir.

Ancak, telif ve komşu haklarını korumaya alan sözleşme hükümleri toplumun doğrudan alması için yapılan direkt uydu yayınlarına uygulanmamaktadır.

Yukarıda incelemeye çalıştığımız uluslararası telif ve komşu haklarının korunmasına ilişkin düzenlemeler hızla gelişen iletişim teknolojisine paralel olarak sürekli olarak gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Ülkemizde ise fikir ve sanat ürünleri, 5. 12. 1951 yılında kabul edilen 1. 11. 1983 tarihinde bazı maddeleri değiştirilen 5846 sayılı **Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu** (R.G., T. 13. 12. 1951, Sy. 7931) ve 23.1.1986 tarihinde kabul edilen **Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu** (R.G., T.7. 2. 1986, Sy. 19012) ile korunmaya alınmıştır. Ancak, telif haklarını ve komşu hakları tam bir güvence altına alan ,teknolojik gelişmeler ve Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi ile Avrupa Konseyi kararları doğrultusunda yapılacak yeni düzenlemelere gereksinim duyulmaktadır.

Dileğimiz, bu konuda başlayan çalışmaların bir an önce tamamlanarak, telif hakları ve komşu haklar konusunda tam bir güvencenin sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA:

- Ayiter, Nuşin : **Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1981.
- Beşiroğlu, Akın : "İcracı Sanatçılar, Plak Yapımcıları ve Radyo Yayın Kuruluşlarının Korunması-Fikir Haklarına Komşu Haklar", **Ankara Barosu Dergisi**, Sy. 1-6, C. 25, 1967.
- Erel, N. Şafak : **Fikri Hukuk Mevzuatı- Fikir ve Sınai Mülkiyet Hakları**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1988.
- Erman, Sahir - Özek, Çetin : **Açıklamalı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat**, İstanbul, 1991.
- Öztrak, İlhan : **Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar**, Ankara, 1977.
- Powel, T. John : **International Broadcasting by Satellite**, U.S.A., 1985.
- Sencer Muzaffer : **Belgelerle İnsan Hakları**, İstanbul, 1988.
- Yarsuvat, Duygun : **Türk Hukukunda Eser Sahibi ve Hakları**, İ.Ü.S.B.F. Yayını, No: 16, İstanbul, 1984.
- _____ : **Radyo ve Televizyon Dünyasında Yeni Dönem**, İLAD Yayını, İstanbul, 1994.
- _____ : **UNESCO, Telif Haklarının Temel İlkeleri**, Çev: Çiğdem Yıldırım, Kültür ve Turizm Bakanlığı Fikir ve Sanat Eserleri Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1987.
- _____ : **Uydu ile İletilen Program Taşıyıcı Sinyallerinin Dağıtımına İlişkin Sözleşme**, Çev: Akın Beşiroğlu, **TRT Yayıncılık ve Haberleşme Dergisi**, Ankara, Ağustos 1977.